

PÄÄKIRJOITUS

Tilannekuvia kuvataidekasvatuksen paikoista (1/2)

Tiina Pusa
Aalto-yliopisto
tiina.pusa@aalto.fi

DOI

[10.54916/rae.156945](https://doi.org/10.54916/rae.156945)

ILMESTYSPÄIVÄ

21/03/2025

Johdanto

Tilannekuvia kuvataidekasvatuksen paikoista on kahden teemanumeron muodostaman kokonaisuuden ensimmäinen osa. Molemmat osat ovat väläyksiä, tilannekuvia suomalaiseen kuvataidekasvatukseen. Tilannekuvan voi ymmärtää kokonaiskuvaa tavoittelevana katsauksena tai toimintaa ja ajattelua välähdyksenomaisesti välittävänä kuvana.

Idea yhteisestä tekstikokonaisuudesta syntyi keväällä 2023, kun Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen opettava henkilökunta tuli vierailulle Aalto-yliopistoon. Kun syksyllä 2024 aaltolaiset olivat vastavuoroisesti kylässä Lapin yliopistossa ja vietettiin viikonloppu Pyhä-tunturin maisemissa, olivat teemanumeron tekstit jo pitkällä. Yhteistä keskustelupintaa on luonnollisesti paljon, koska molemmissa yksiköissä koulutetaan kuvataideopettajia. Marjo Räsänen väitöksestä 1997 (Räsänen, 1997) voi ajatella alkaneen uusi tutkimuksellinen vaihe suomalaisessa kuvataidekasvatuksessa. Kolmenkymmenen vuoden aikana tutkimuksellinen perusta alalle on selkiytynyt ja vahvistunut ja on asettunut vahvaan vuoropuheluun lähialojen kanssa. Kun Ateneumin piirustuksenopettajakoulutuksesta alkanut koulutus täyttää Aalto-yliopistossa tämän teemanumeron ilmestyessä 110 vuotta, on tutkijaverkosto alallamme levittäytynyt laajalle, mikä on alan kannalta tervettä. Kun Lapin yliopistoon perustettiin Kuvataideopettajia kouluttava ohjelma vuonna 1990, kuvataidekasvatuksen tilanne moninapaistui. Lapin yliopiston ja Aalto-yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmilla on omat erityiset painopisteensä opetuksessa ja tutkimuksessa (Pusa & Suominen, 2021; Jokela ym., 2015; Kallio-Tavin ym., 2019), joka näkyy myös tässä teemanumerossa. Pyrkimys tavata opettavan henkilökunnan kesken puolentoista vuoden välein on virittänyt monta hyvää keskustelua, joista osaan saada näkymä tässä teemanumerossa. Viime vuosina tiivistynyt yhteistyö tarjoaa molemmille reflektiopinnan kehittää omaa toimintaa ja toisaalta tarkastella kuvataidekasvatuksen kansallista ja kansainvälistä tilaa ja tulevaisuuksia.

Kuvataidekasvatus on paljon muutakin kuin opettajakoulutusta. Taidekasvatus tutkimuksenalana on Suomessa laajan verkoston kannattelema, mikä konkretisoitui esimerkiksi Tilannekuvia -teemanumeron anonyymien vertaisarvioitsijoiden panoksena. Kollegamme ja lähialojen edustajat esimerkiksi Taideyliopistosta, Jyväskylän yliopistosta, Helsingin yliopistosta ja muista suomalaisista yliopistoista ja korkeakouluista, sekä muihin maailman yliopistoihin affilioituneet suomea puhuvat kollegat ovat antaneet merkittävän panoksen

kommentoimalla tämän teemanumeron artikkeleita kahdella eri vertaisarvio-
kierroksella. Anonyymien vertaisarvioinnin rooli alan kehittämisessä on merkit-
tävä ja siksi on ollut upeaa taas kerran havahtua siihen, miten sitoutuneita ja
viisaita kollegoita meillä on.

Kysymys kielestä

Yksi tämän teemanumeron liikkeelle paneva voima oli kysymys kielestä. Alan tutki-
muksellinen keskustelu käydään pääosin englanniksi. Näin ollen tekstit, joita esimer-
kiksi tarjoamme opiskelijoillemme kurssilukemistoksi tai lähdeaineistoksi opinnäyte-
töihin, ovat usein englanninkielisiä. Haluamme tällä suomenkielisellä teemanumerolla
palvella saavutettavuuden kysymystä suhteessa opiskelijoihimme ja tuottaa ajan-
tasaista suomenkielistä materiaalia korkeakouluopintoihin.

Kansainvälinen alamme keskustelu on monikielitaloisille suomalaisille saavutet-
tavissa. Kun opiskelijat lukevat opintojen aikana paljon englanniksi, on kynnys
hakeutua alan jatko-opintoihin ulkomaille huomattavasti matalampi kuin vuosi-
kymmeniä sitten. Harmillisen usein kansainvälisellä keskustelulla tarkoitetaan nimen-
omaan englanniksi käytävää keskustelua, vaikka taidekasvatuksen alalla julkaistaan
monilla muillakin kielillä. Kansainvälistyminen globaalilla aikakaudella on välttämä-
töntä. Samaan aikaan on selvää, että englannin kielen keskeinen rooli köyhdyttää
kotimaisilla kielillä käytäviä keskusteluja. Jos tuoreille ilmiöille ei vahvistu termistöä
kotimaisilla kielillä, vuorovaikutus alan tutkijoiden ja kentän toimijoiden kanssa
saattaa erkaantua. Kotimaisista kielistämme ruotsi avaa yhteistyötä myös pohjois-
maisille areenoille. Saamen kielellä tehtävä tutkimus voisi tulevaisuudessa olla
erityisesti pohjoisen ja arktisen alueen yhteistyössä merkittävämmässä roolissa.
Maailmassa, jossa teknologia tarjoaa tukea toimia monikielisesti, olemme yllättävän
takertuneita ajatukseen yksikielisistä keskustelu ympäristöistä. Toivottavasti artik-
keleiden englanninkieliset tiivistelmät innostavat muita kuin suomenkielisiä lukijoita
käyttämään käännösohjelmia ja näin tavoittavan ajatuksiamme.

Paikan merkityksiä kuvataidekasvatuksessa

Tämän käsillä olevan teemanumeron ensimmäisen osan yhteiseksi teemaksi on
tunnistettavissa paikan käsitteen monet merkitykset taidekasvatuksessa. Michel
Foucault kehitti heterotopian käsitettä 1960-luvun lopulta 1980-luvulle (Foucault,
1986). Käsite on taidekasvatuksen tutkimuksellisessa keskustelussa saanut useita

tulkintoja (ks. Götsch & Faißt, 2017; Paatela-Nieminen ym., 2016; MacRae, 2011) ja se on teoreettisena lähestymiskulmana palvellut myös alamme maisterin opinnäytteitä (esim. Heinonen, 2019; Helenius, 2018). Tämä indikoi ehkä sitä, että Foucaultin esittämä ajatus paikkojen epälineaarisuudesta tilan ja ajan suhteen avaa hyvin joitakin taidekasvatukselle tyypillisiä ilmiöitä. Asiat ovat tässä ja nyt ja kuitenkin jossain toisaalla samaan aikaan. Konkreettisen ja metaforisen rinnakkaisuus ja limitäisyys avaa paikkojen monitasoisuuden. Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin (2004) voidaan ajatella laajentaneen ja haastaneen Foucaultin heterotopia-käsitettä, kun he toivat keskusteluun muuttuvien linjojen ja virtausten sommitelmat, jossa tilassa, paikassa tai asetelmassa olevat elementit ymmärretään olevan keskenään heterogeenisissä ja muuntuuissa yhteyksissä.

Tämän teemanumeron ensimmäisen numeron avaa Mirja Hiltusen artikkeli, joka vie meidät elämän synnyn ja olemassaolon perusteita koskevien kysymysten äärelle. Hiltusen tekstin paikaksi voi ymmärtää yhtä lailla kosmoksen kuin polaarialueen. Artikkelin avaa näkymiä tieteen ja taiteen keinoin toteutettuun Utsjoen maisemissa vaeltavaan kesälukioon, jossa kulttuurinen monipaikkaisuus on esimerkiksi vuoropuhelua saamelaistaiteilijoiden ja pohjoisen nykyaiteilijoiden välillä.

Kosmoksesta siirrytään mikrokosmokseen. Helena Sederholmin artikkeli pureutuu niin ikään tieteen ja taiteen monipaikkaiseen yhteistyöhön tarkastellen aihetta Aalto-yliopisto Juniorin ja biotaidelaboratorio Biofilian toimintojen kautta. Artikkelin pureutuu STEAM-kasvatukseen biotaidetta sekä elämän ja taiteen suhteita tarkastelemalla. Sederholm ehdottaa, että taide ja taideperustainen toiminta voisivat tarjota hitautta ja viipylyä hektiseen paikkaan ja ajatuksesta toiseen ryntäilyyn.

Antti Stöckellin paikka on arktinen talvi, joka on ilmastokriisin myötä muutoksessa. Stöckell etsii omassa taiteessaan ja opiskelijoiden kanssa työskennellen uusia ajattelu- ja toimintatapoja suhteessa talveen. Talvitaiteen yli kolmikymmenvuotinen perinne ja olosuhteiden kiihtyvä muutos avautuvat Stöckellin artikkelissa paitsi käytännössä kokeiluina myös eettisinä kysymyksinä ja vaikeita tunteita herättävänä ilmiökokonaisuutena. Artikkelin argumentaatio nojaa vahvasti paikkoihin sitoutuneisiin valokuviiin talvitaiteesta.

Annamari Manninen tarkastelee taidenäyttelyiden ja museoiden paikkaa, roolia ja ajassa muuttuneita merkityksiä kuvataidekasvatuksessa. Hän kirjoittaa: "Taidemuseot ja -näyttelyt ovat kuvataiteen esittämiseen ja vastaanottamiseen, taiteesta nauttimiseen ja sen äärellä viihtymiseen erityisesti luotuja paikkoja." Artikkelin empiirinen aineisto rakentuu opiskelijoiden kirjoittamista teksteistä taidemuseo- ja näyttelypedagogiikan kurssin lopuksi. Aineiston kautta näyttelyt avautuivat erityisesti tilansidonnaisen ja moniaistisen sekä vuorovaikutteisen oppimisen ympäristöinä.

Elina Härkönen ja Tea Tuiskuvaara vievät artikkelillaan tässä numerossa lähemmäksi kuvataiteen perusopetuksen luokkahuonetta, yhtä keskeistä paikkaa, jossa kuvataideopetusta tapahtuu. Heidän artikkelinsa tarttuu fenomenografisella otteella ajankohtaiseen haasteeseen aineenopettajien ryhmähaastattelun kautta: kuvataiteen aineenopetuksen eriyttämiseen. Haastatteluaineiston myötä kuva-taide näyttäytyy opetettavana aineena luonteeltaan erityttävänä ja erilaisia oppimistapoja mahdollistavana. Resurssien ja tuen puute jättää aineenopettajat kuitenkin ratkomaan eriyttämisen haasteita valitettavan yksin. Yksittäisen opettajan vastuun rinnalle artikkelin kirjoittajat peräänkuuluttavat laajaa ja vahvaa yhteistä vastuuta eriyttämisestä koskien myös opettajankoulutusta.

Tomi Slotte Dufvan artikkeli vie meidät bittiavaruutten, erityisesti koodin ja datan äärelle kysyen mitä kuvataidekasvattajana tulisi ajatella kaikesta siitä digitaalisesta teknologiasta, jonka kanssa ja keskellä elämme. Slotte Dufvan artikkelissa digitaalisuus ei ole niinkään paikka vaan kietoutuneiden asioiden sommitelma, joka tuo esiin myös katvealueiden hankalia kysymyksiä. Artikkeli siirtää foucaultlaisesta heterotopia-ajattelusta paikan kysymykset Deleuzen ja Guattarin ajattelun mukaiseen alati muuttuvaan linjojen ja virtausten kokonaisuuteen. Digitaaliset teknologiat eivät näyttäydy artikkelissa kaiken ratkaisevana ihanuutena vaan hankalana ja kiperänä eettisiä kysymyksiä aiheuttavana laajana kokonaissommitelmana, jossa ihminen on vain yksi toimija muiden toimijoiden ja toimijuuksien rihmastoissa.

Maria Huhmarniemi ja Timo Jokela esittävät artikkelissaan, että paikkasidonnainen kuvataidekasvatus on yksi kulttuurisen kestävyysmurroksen aikaansaaja ja vahvistaja. Huhmarniemi ja Jokela kuvaavat, miten Lapin yliopiston tutkimuksessa ja opetuksessa länsimaista kehityskäsitystä on haastettu yhdessä paikallisyhteisöjen kanssa arktisen taiteen strategioilla, jotka moninaistavat kestävyysorientaatiota. Artikkeli on arviointitutkimuksen perinteeseen kiinnittyvä ja sen kautta reflektoidaan Lapin yliopiston 2000-luvun kestävyysorientaatiota koskevaa toimintaa ja tutkimusta.

Marja Rastas ja Minna Suoniemi kysyvät visuaalisessa esseessään, mitä tarkoittaa, jos nimeämme paikan itsessään opettajaksi. Pohdinta kiinnittyy kirjoittajien yhteisiin opetuskokemuksiin, joissa nykytaidekasvatuksen paikkasidonnaisia käytäntöjä tarkastellaan suhteessa uusmaterialismiin, feministiseen pedagogiikkaan ja paikkasidonnaisen taiteen näkökulmiin. Visuaalinen essee palauttaa meidät sen äärelle, että allamme tietoa voidaan argumentoida visuaalisin keinoin.

Viitteet

- Deleuze, G., & Guattari, F. (2004). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia* [B. Massumi, käännös]. Continuum. (Alkuperäinen julkaisu 1987)
- Foucault, M. (1986). Of other spaces [J. Miskowiec, käännös]. *Diacritics*, 16(1), 22–27. <https://doi.org/10.2307/464648>
- Götsch, M. & Faißt, V. (2017). Entering a heterotopia. The potential of free participatory art projects within the educational field. *IMAG*, # 5. InSEA Publications. DOI: [10.24981/2414-3332-5.2017.5](https://doi.org/10.24981/2414-3332-5.2017.5)
- Heinonen, H. (2019). *Avaruusmatkalta Agoralle — Kuvataidekasvatuksen tila-aika-dikotomian haastaminen Muutto Oberoniin -installaatiotyöpajan tilojen analyysin kautta* [Maisterin opinnäyte]. Aalto-yliopisto.
- Helenius, V. (2018). *Ole kuin kotonasi – essee kulttuuritilan vieraanvaraisuudessa* [Maisterin opinnäyte]. Aalto-yliopisto.
- Jokela, T., Hiltunen, M., & Härkönen, E. (2015). Contemporary art education meets the international, multicultural North. Teoksessa M. Kallio-Tavin & J. Pullinen (Toim.), *Conversations on Finnish art education* (ss. 260–277). Aalto ARTS Books.
- Kallio-Tavin, M., Anttila, E., Jokela, T., Hiltunen, M., Lehtikainen, K., & Pusa, T. (2019). Cultural diversity in Finnish arts education research. Teoksessa L. Ferro, E. Wagner, L. Veloso, T. IJdens, & J. Teixeira Lopes (Toim.), *Arts and cultural education in a world of diversity: Yearbook of the European Network of Observatories in the field of arts and cultural education. ENO Yearbook 1* (ss. 71–89). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-06007-7_6
- MacRae, C. (2011). Making Payton's rocket: Heterotopia and lines of flight. *The International Journal of Art & Design Education*, 30(1), 102–112. <https://doi.org/10.1111/j.1476-8070.2011.01686.x>
- Paatela-Nieminen, M., Itkonen, T., & Talib, M.-T. (2016). Reconstructing Imagined Finnishness: The Case of Art Education through the Concept of Place. *International Journal of Art & Design Education*, 35(2), 229–242. <https://doi.org/10.1111/jade.12057>
- Pusa, T., & Suominen, A. (2021). Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmien dialogisuus ja erityispiirteet. Teoksessa H. Maria, W.-K. Sandra, & J. Timo (Toim.), *Dialogista vaikuttamista - yhteisöllistä taidekasvatusta pohjoisessa: Juhlakirja Mirja Hiltuselle hänen täyttäessään 60 vuotta* (ss. 45–52). Lapin Yliopistokustannus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-252-8>
- Räsänen, M. (1997). *Building bridges: Experiential art understanding: a work of art as a means of understanding and constructing self*. University of Art and Design Helsinki.